

Smartening the General and Middle Eastern Strategy of the European Union; Considerations for Iran

Davood Aghaee

Professor, Regional Studies Department, Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

Reyhaneh Rezaei¹

Ph.D. in Regional Studies, Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

(Date received: 14 December 2023 - Date approved: 5 February 2024)

Abstract

Introduction: Analyzing the policies of the European Union in the Middle East and the world, indicate the existence of fundamental weaknesses in both the strategic and operational levels of this institution's activism. With a quick look at the problem, it can be seen that the lack of software and hardware balance in the general and regional strategy of the European Union is one of the most important reasons for creating such a situation; To the extent that European policy makers, aware of this fact, at the same time as signing the "Maastricht Treaty" in 1992, talked about the necessity of strengthening the hard power of the European Union in theory, and then started their practical movement in this regard. Although this goal remained at the declarative and theoretical level in the 1990s, upon entering the 21st century, it took on an operational aspect, and at the same time, the idea of smartening was extended to the European Union's Middle East strategy. Since, it is expected that the European Union's focus on this area will continue in coming decades. In this case, the Middle East region will increasingly become a place for the implementation of European Union hardware ideas, and this issue will have a direct impact on Iran's interests in the region. Therefore, the continuous review of European Union activities in the region helps

1. E-mail: reyhane.rezaei@ut.ac.ir (Corresponding Author)

Iran to be aware of the challenges and opportunities arising from this as much as possible. Considering the importance and impact of soft power and hard power balancing of the European Union's general and Middle East strategy for Iran, the main issue of this article is to evaluate the performance of the European Union in order to realize the smartness of the general and Middle East strategy of this institution.

Research question: What are the solutions of the European Union to make its general and Middle East strategy smarter?

Research hypothesis: European Union using various theoretical and practical tools such as “Strategic Compass”, “European Rapid Reaction Force” and ... to strengthen its hard power and in this way tries to make its general and regional action smarter.

Methodology and theoretical framework: In this research, Joseph Nye's smart power theory has been used to test the hypothesis and examine the status of soft power and hard power of the European Union. The term smart power refers to the combination of hard power and soft power strategies. Also, the qualitative method, based on content analysis and the approach of historical-comparative analysis and data collection from historical documents, has been used.

Results and Discussion: The findings of this research is that the European Union, although due to reasons such as the lack of unity of opinion among its member states, insufficient hardware capacities, dependence on third parties such as the United States of America and NATO, and the existence of strong regional and global competitors, is still far from becoming a smart power; Since the Maastricht Treaty, it has acted in various ways to strengthen its hard power and has taken verifiable efforts in order to increase the smartness of its general and Middle East strategy. As far as we can say, the European Union's presence in the world and the Middle East has become smarter than it was three decades ago. For Iran, this brings challenges such as increasing the security weight of Iran's regional rivals such as the [Persian] Gulf Cooperation Council (GCC) in the security strategy of the European Union and opportunities such as the use of Iran's operational capacities in security fields such as border management and combating all types of smuggling.

Conclusion: For the reasons mentioned throughout the article, since the signing of the Maastricht Treaty, using theoretical and practical hardware tools such as the Strategic Compass, the EU Military Committee, and by launching missions and operations such as operation Althea and joint naval maneuvers with third countries in areas such as the Gulf of Aden and the Arabian Sea have started a gradual movement in line with the smartening of the general strategy. The efforts made in order to strengthen the hard power of the European Union in the region and the world, although it has recorded a growing trend, it still does not have the necessary compatibility with the global geopolitical pressures and the realities ruling the region. This means that despite the fact that the European Union has started moving in the direction of smartening its general and regional strategy, in recent years it has intensified the measures related to this area numerically and has continued this movement; But due to the problems that mentioned, it is still far from reaching the standards of a real smart power. According to the points mentioned in relation to the consequences of smartening the European Union's general and Middle East strategy, Iran can benefit from the hardware presence of the European Union in the region to create initiatives in some areas such as managing border affairs and combating all types of smuggling by inviting this institution to join such initiatives. In the field of confrontation, considering the European Union's focus on maritime security and specifically the key waterways of the Middle East and its adjacent regions, it is necessary to take measures such as strengthening Iran's maritime and land capabilities in order to help manage the borders better and increase dominance over the key water ways of the region.

Keywords: European Union, Middle East, Persian Gulf, Smart Power, Hard Power, Soft Power.

هوشمندسازی راهبرد عمومی و خاورمیانه‌ای اتحادیه اروپا،

ملاحظه‌هایی برای ایران

سید داوود آقایی

استاد، گروه مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

ریحانه رضایی^۱

دانش‌آموخته دکتری مطالعات منطقه‌ای، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۲۳ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۶)

چکیده

واکاوی سیاست‌های اتحادیه اروپا در خاورمیانه و جهان، وجود ضعف‌های اساسی در سطح راهبردی و عملیاتی، کنشگری این نهاد را نشان می‌دهد. توازن نرم‌افزارانه و سخت‌افزارانه در راهبرد عمومی و منطقه‌ای اتحادیه اروپا از مهم‌ترین دلایل ایجاد چنین وضعیتی است. سیاست‌گذاران اروپایی با آگاهی از این واقعیت، هم‌زمان با امضای «پیمان ماستریخت» در جنبه نظری از ضرورت تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا سخن گفته و سپس حرکت عملی خود را در این زمینه آغاز کردند. با توجه به اهمیت و تأثیر متوازن‌سازی نرم‌افزاری و سخت‌افزاری راهبرد عمومی و خاورمیانه‌ای اتحادیه اروپا بر منافع ملی ایران، مسئله اصلی این نوشتار، ارزیابی عملکرد اتحادیه اروپا در جهت تحقق هوشمندسازی راهبرد عمومی و خاورمیانه‌ای این نهاد است. در این نوشتار به این پرسش پاسخ داده می‌شود که راهکارهای اتحادیه اروپا برای هوشمندسازی راهبرد عمومی و خاورمیانه‌ای خود چیست و برای ایران چه ملاحظه‌هایی در پی دارد؟ در پاسخ، این فرضیه مطرح می‌شود که اتحادیه اروپا به‌عنوان یک قدرت نرم و بهره‌مند از ظرفیت‌های چشمگیر در حوزه فرهنگ، اقتصاد، سیاست و دیپلماسی عمومی، با استفاده از ابزارهای سخت‌افزارانه متنوع، به دنبال تقویت قدرت سخت خود است و از این راه می‌کوشد با ایجاد توازن میان قدرت نرم و قدرت سخت خود، کنش عمومی و منطقه‌ای خود را هوشمندتر کند. نظریه استفاده‌شده در این نوشتار نظریه قدرت هوشمند جوزف نای است. همچنین از روش کیفی بر پایه تحلیل محتوا، با بهره‌گیری از رویکرد تحلیل تاریخی و مقایسه‌ای و گردآوری داده‌ها از اسناد تاریخی مربوط با موضوع بهره گرفته شده است. یافته‌های این نوشتار نشان می‌دهد اتحادیه اروپا تا تبدیل شدن به یک قدرت هوشمند فاصله زیادی دارد. می‌توان گفت حضور اتحادیه اروپا در جهان و خاورمیانه، اندکی هوشمندتر شده است. این موضوع برای ایران چالش‌هایی از جمله افزایش وزن رقیبان منطقه‌ای مانند شورای همکاری خلیج [فارس] و فرصت‌هایی مانند بهره‌گیری از ظرفیت‌های عملیاتی ایران را به همراه دارد.

واژگان اصلی: اتحادیه اروپا، خاورمیانه، خلیج فارس، قدرت سخت، قدرت نرم، قدرت هوشمند.

مقدمه

روند تحولات جهانی از ابتدای دهه ۱۹۹۰، سبب پیدایی نکته‌های قابل تأملی در ساختار نظام بین‌الملل شده و اتحادیه اروپا را نسبت به ضرورت اصلاح برخی جنبه‌های کنشگری خود در جهان آگاه‌تر کرده است. در نتیجه، رویدادهایی مانند جنگ‌های خلیج فارس، رخدادهای یازده سپتامبر ۲۰۰۱، چرخش ایالات متحده آمریکا به سوی آسیا، افزایش اهمیت منطقه آسیا و اقیانوس آرام برای قدرت‌های جهانی، بحران سوریه، بحران مهاجران و پناهجویان، افزایش تروریسم در اروپا، شکاف در روابط فراتلانتیک در دوره ریاست‌جمهوری دونالد ترامپ، پیدایی چین به عنوان رقیبی نظام‌مند، بحران افغانستان، حمله روسیه به اوکراین و بحران انرژی ناشی از آن، نشان داد تکیه بر قدرت نرم و منابع آن به‌تنهایی نمی‌تواند منافع اتحادیه اروپا را تأمین کند. این واقعیت موجب شد جدی‌تر از همیشه به سیاست‌های واقع‌گرایانه روی آورد و با طراحی ابزارهای نظری و عملی متنوع در راستای تقویت قدرت سخت خود و ایجاد توازن بین این دو بعد قدرت گام بردارد. هدفی که در صورت تحقق می‌تواند به‌شکل مؤثری بر راهبرد عمومی و خاورمیانه‌ای اتحادیه اروپا اثر بگذارد و منافع ایران را نیز در تأثیر قرار دهد.

در این نوشتار در پی پاسخ به این پرسش هستیم که راهکارهای اتحادیه اروپا برای هوشمندسازی راهبرد عمومی و خاورمیانه‌ای خود چیست و این مسئله برای ایران چه ملاحظه‌هایی به همراه دارد؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که اتحادیه اروپا به‌عنوان یک قدرت نرم شاخص و بهره‌مند از ظرفیت‌های چشمگیر در حوزه فرهنگ، اقتصاد، سیاست و دیپلماسی عمومی، با استفاده از ابزارهای نظری و عملی متنوعی چون «قطب نمای راهبردی»، «نیروی واکنش سریع اروپایی» و برگزاری مانورها و عملیات‌های نظامی همچون «عملیات ایرینی»^۱ و مانورهای نظامی و دریایی مشترک با کشورهای دیگر در خلیج عدن، به دنبال تقویت قدرت سخت خود و افزایش توازن بین دو حوزه نرم‌افزاری و سخت‌افزاری قدرت برآمده و از این راه تلاش می‌کند کنش منطقه‌ای و عمومی خود را هوشمندتر کند.

پیشینه پژوهش

بررسی راهبرد اتحادیه اروپا در خاورمیانه و جهان، از موضوع‌هایی است که در حوزه پژوهش‌های روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای تا حدود زیادی با کم‌توجهی روبه‌رو بوده است. آثار موجود نیز در بیشتر موارد جامعیت نداشته است و بر قدرت نرم اتحادیه اروپا تمرکز دارند. البته هستند آثاری که در مورد برخی جنبه‌های سخت‌افزارانه بازیگری اتحادیه اروپا مطالب ارزشمندی ارائه کرده‌اند. مجیدی، ثمودی و نورعلی‌وند (۱۳۹۲) در کتاب «سیاست خارجی، امنیتی و دفاعی اتحادیه اروپا پس از جنگ سرد» سازوکارهای دفاعی و امنیتی اتحادیه اروپا را بررسی کرده‌اند. کتاب اگرچه داده‌های ارزشمندی در مورد ابعاد فعالیت

اتحادیه اروپا در حوزه امنیت و دفاع مشترک اروپایی به مخاطب ارائه می‌دهد؛ از توجه به ابعاد منطقه‌ای مسئله غافل است. کلمبو و لچا (۲۰۲۱)، در مقاله «اروپا و خاورمیانه جدید؛ تغییرهای ژئوپلیتیک و انتخاب‌های راهبردی» روند تغییر سیاست‌های اتحادیه اروپا در منطقه را مورد توجه قرار داده‌اند. آن‌ها با وجود بیان نکته‌های مهم در رابطه با چگونگی و چرایی اهمیت منطقه برای اتحادیه اروپا، به ابعاد بازیگری این نهاد در خاورمیانه توجه نکرده‌اند و بیشتر به روند بازی قدرت در منطقه تکیه دارند.

یانگز و زینیوگلو (۲۰۲۱) در مقاله «سیاست کمک اتحادیه اروپا در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا: سیاست‌زدگی و محدودیت‌های آن» کنش سیاسی و مدنی اتحادیه اروپا در منطقه را واکاوی کرده‌اند و نشان می‌دهند آنچه با عنوان طرح‌های کمکی اتحادیه اروپا در کشورهای منطقه جریان دارد چگونه به‌عنوان ابزاری سیاسی در جهت پیشبرد منافع این نهاد در منطقه عمل می‌کند. آن‌ها به دلیل تمرکز بر سیاست کمک اتحادیه اروپا، از توجه به جنبه‌های سخت‌افزارانه کنشگری اتحادیه اروپا در منطقه غافل هستند. دسی (۲۰۱۸) در مقاله «راهبرد جهانی اتحادیه اروپا و منطقه منا: در جست‌وجوی تاب‌آوری» ضمن مرور سیاست‌های کلی اتحادیه اروپا، شیوه بازیگری این نهاد در پرونده‌هایی همچون مناقشه اسرائیل و فلسطین و روش برخورد با ایران را تحسین کرده و برای دستیابی اتحادیه اروپا به موفقیت‌های بیشتر، اجرای برخی اصلاحات را ضروری دانسته است. ولی او رویکردی گسترده به مسئله نداشته و راهکارهای عملی مشخصی ارائه نکرده است. فیات (۲۰۲۰) در کتاب «سیاست دفاعی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۰: میراث اتحادیه اروپا و جاه‌طلبی در امنیت و دفاع» مهم‌ترین اقدام‌های اتحادیه اروپا برای تقویت قدرت سخت خود را بررسی کرده است. گرچه او در مورد میزان کارایی طرح‌های دفاعی و امنیتی اتحادیه اروپا در چند دهه اخیر شناخت خوبی به مخاطب ارائه می‌دهد؛ به کنش سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا در خاورمیانه توجهی ندارد.

چارچوب مفهومی

قدرت هوشمند اصطلاحی بود که نخستین بار در سال ۲۰۰۳ جوزف نای مطرح کرد. هدف نای از طرح این مفهوم مخالفت با این باور اشتباه بود که قدرت نرم یا قدرت سخت به‌تنهایی می‌توانند راهنمای سیاست خارجی مؤثر باشند (Nye, 2004: 77). نظریه قدرت هوشمند با کشیدن خط بطلان بر جدایی سنتی قدرت سخت از قدرت نرم و با هدف ایجاد پیوند بین این دو مقوله قدرت ارائه شد. در بیانی ساده، قدرت هوشمند یعنی توانایی تلفیق منابع قدرت سخت و نرم برای دستیابی به راهبردهایی کارگشا. بر این اساس، این منابع باید به‌گونه‌ای استفاده شوند که با تقویت برابر یکدیگر به شکل مؤثر و کافی به تحقق هدف‌های مورد نظر کمک کنند (Ghorbani, Karami and Abbaszadeh, 2012: 129). در نظریه قدرت هوشمند، ابزارها، شیوه‌ها، هدف‌ها و حوزه‌های کاربری قدرت بازیگران، مبنای تحلیل است. مهم‌ترین

نکته این نظریه این است که یک کنشگر، بتواند در تقویت و استفاده هم‌زمان از قدرت نرم و قدرت سخت، موازنه برقرار کند (Nye, 2004: 2).

نای معتقد است مفهوم قدرت نرم به زمانی اشاره دارد که بازیگر «الف» بازیگر «ب» را وادار به انجام کاری می‌کند که «الف» خواستار آن است، در حالی که «ب» این عمل را اختیاری یا با تمایل انجام می‌دهد. ارزش‌ها، فرهنگ، نهادها و سیاست‌ها، مهم‌ترین منابع قدرت نرم محسوب می‌شوند. قدرت سخت به زمانی اشاره دارد که بازیگر «الف» بازیگر «ب» را وادار به انجام کاری می‌کند که در صورت نبود این اجبار از سوی «الف»، «ب» چنین کاری را انجام نمی‌داد. استفاده از زور و تحریم، مهم‌ترین ابزارها در قدرت سخت هستند (Nye, 2012: 24). نای با این دیدگاه که قدرت نظامی، توان اثرگذاری بر وجوه مختلف قدرت را دارد نتیجه می‌گیرد که در قرن بیست‌ویکم قدرت نظامی منبع اصلی قدرت باقی خواهد ماند. با این حال نای قدرت هوشمند را کارآمدترین نوع قدرت می‌داند و موفق‌ترین رهبران را آن‌هایی می‌داند که با ترکیب مناسب قدرت نرم و سخت به تناسب شرایط عمل می‌کنند (Moris, 2008: 1-2). سوزان ناسل نیز ضمن توجه به مفهوم قدرت هوشمند تأکید می‌کند که منابع اجباری و اقناعی قدرت همچون ابزارهای نظامی، اقتصادی، فرهنگی و ایدئولوژیک، باید در یک زمینه هماهنگ شوند تا تداوم اقتدار یک بازیگر را تضمین کنند (Shafieefar and Tlouei, 2020: 138).

اگر قدرت نرم و قدرت سخت را دو ستون اصلی نظریه قدرت هوشمند در نظر بگیریم، اتحادیه اروپا را می‌توان بازیگری توصیف کرد که به‌شکلی نامتعادل روی این دو ستون ایستاده است. بدین ترتیب که با تکیه بر مؤلفه‌های نرم‌افزارانه‌ای همچون چندجانبه‌گرایی، دیپلماسی اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، برعهده‌گرفتن رهبری جهانی حقوق بشر و حفاظت از محیط‌زیست، حضور فعال در روند اصلاحات داخلی کشورها، ترویج ارزش‌ها و اصول اروپایی، به یک قدرت نرم شاخص در جهان تبدیل شده است؛ ولی با وجود برخورداری از چنین ظرفیت نرم‌افزارانه اثبات شده‌ای، به دلیل وجود ضعف‌های اساسی در حوزه قدرت سخت و وابستگی انکارناپذیر به ایالات متحده آمریکا و ناتو با ایفای نقش به‌عنوان قدرتی هوشمند فاصله دارد. با این حال، روند تحولات جهانی و به حاشیه رانده شدن اتحادیه اروپا در معادله قدرت‌های بزرگ، سبب شده است، این نهاد به‌عنوان قدرتی فقط نرم، بعد از پیمان ماستریخت، به مدت یک دهه در نظر و پس از آن با برداشتن گام‌های عملی در جهت تقویت قدرت سخت خود گام بردارد و از این راه راهبرد عمومی و خاورمیانه‌ای خود را تا حدودی هوشمندتر کند.

چرایی و چگونگی حرکت اتحادیه اروپا به سوی هوشمندسازی

همان‌طور که گفته شد، در نظریه قدرت هوشمند یک کنشگر باید بتواند در استفاده هم‌زمان از قدرت نرم و قدرت سخت موازنه برقرار کند؛ در حالی که اتحادیه اروپا در برقراری موازنه

میان قدرت نرم و قدرت سخت موفق عمل نکرده است. ضعف‌های جدی این نهاد در حوزه قدرت نرم موجب شده است با وجود پذیرفته شدن به عنوان قدرت نرم شاخص در جهان، در بازی قدرت‌های بزرگ، جایگاهی که باید نداشته باشد. با توجه به این نکته و با آشکار شدن این واقعیت که برخلاف بسیاری از پیش‌بینی‌ها، با پایان جنگ سرد اهمیت قدرت اقتصادی غلبه نیافت و از اهمیت قدرت نظامی و سخت کاسته نشد؛ اتحادیه اروپا دریافت که با تکیه بر قدرت اقتصادی‌اش، لزوماً به یک قدرت استراتژیک و ژئوپلیتیک تبدیل نمی‌شود (Majidi, Samoodi and Nooralivand, 2014: 9). در این زمینه، نخبگان حاضر در بروکسل با نمایان شدن واقعیت‌های حاکم بر جهان پس از جنگ سرد دریافتند که کنشگری به عنوان یک قدرت نرم، دیگر پاسخگو نیست و برای کنارنماندن از بازی قدرت‌های بزرگ و ارتقای جایگاه خود در جهان، باید در مسیر هوشمندسازی گام بردارند. با توجه به اینکه هوشمندسازی قدرت اتحادیه اروپا، با افزایش توازن میان قدرت نرم و قدرت سخت این نهاد میسر است، سیاست‌گذاران اروپایی تلاش می‌کنند با تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا به موازات حفظ و توسعه قدرت نرم این نهاد، آن را به قدرتی هوشمند تبدیل کنند. برای درک مسئله، اشاره به وضعیت کلی قدرت نرم اتحادیه اروپا و مرور حرکت تاریخی این نهاد به سوی تقویت قدرت سخت خود می‌تواند راهگشا باشد.

اصولی‌ترین مؤلفه‌های قدرت نرم اتحادیه اروپا بعد از پیمان ماستریخت

کنش نرم‌افزارانه اتحادیه اروپا از اوایل دهه ۱۹۹۰، بیش از همه بر چهار مؤلفه اقتصادی و تجاری، علمی و فرهنگی، دیپلماسی و سیاسی و حقوق بشری استوار بوده است. اتحادیه اروپا از آن زمان توانسته با طراحی و کاربست ابزارهای تخصصی، ضمن تحقق هدف‌های تعیین شده، به عنوان قدرتی نرم در جهان جایگاه خود را تثبیت کند. بر این اساس، در حوزه سیاست و دیپلماسی از این راه‌ها به پیشبرد هدف‌های خود در نقاط مختلف جهان می‌پردازد: داشتن نقش فعال به عنوان یک بازیگر میانجی و موازنه‌دهنده در پرونده‌های اصلی، همچون روند صلح خاورمیانه و پرونده هسته‌ای ایران، بازگشایی دفترهای نمایندگی محلی در بیش از ۱۴۰ کشور جهان، از جمله ۱۵ کشور منطقه، راه‌اندازی چارچوب‌های همکاری‌های مدونی مانند «توافق‌نامه انجمن»، «برنامه‌های اقدام سیاست همسایگی اروپایی» و «توافق‌نامه همکاری» برای تنظیم روابط با کشورهای منطقه و جهان از جمله کویت، بحرین، قطر، لبنان، اسرائیل، اردن، بهره‌برداری از ابتکارهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مهمی همچون «دروازه جهانی^۱»، «راهبرد جهانی^۲»، «سیاست همسایگی اروپایی» و «اتحاد برای مدیترانه» برای تنظیم روابط با کشورها و مناطق جهان و راه‌اندازی مأموریت‌های مشورتی و تخصصی مانند «مأموریت مشورتی اتحادیه اروپا در عراق». اتحادیه اروپا با استفاده از چنین ابزارهای نرم‌افزارانه‌ای ضمن

1. Global Gateway
2. Global strategy

تنظیم روابط با بازیگران مختلف و رصد دقیق تحولات کشورهای، ارزش‌ها و اصول اروپایی را توسعه داده و فضای لازم برای کاربست اصلاحات میان‌مدت و بلندمدت در بسیاری از مناطق جهان را فراهم کرده است.

اقتصاد و تجارت دیگر مؤلفه قدرت نرم اتحادیه اروپا است. این نهاد در حال حاضر ۱۶ درصد از واردات و صادرات جهانی را به خود اختصاص داده، به‌عنوان بزرگ‌ترین اقتصاد جهان، بزرگ‌ترین صادرکننده کالا و خدمات تولیدی و بزرگ‌ترین بازار صادراتی برای حدود ۸۰ کشور جهان شناخته می‌شود (EU Position in World Trade, 2023). اتحادیه اروپا برای دستیابی به چنین جایگاهی از راه‌های متنوعی اقدام کرده است. مهم‌ترین محورهای کنشگری اقتصادی اتحادیه اروپا این‌ها هستند: امضای «توافق‌نامه مشارکت و همکاری» با بسیاری کشورهای جهان از جمله کشورهای حوزه آسیای مرکزی و قفقاز، راه‌اندازی کمیته‌های تخصصی مانند «کمیته همکاری مشترک اتحادیه اروپا و شورای همکاری خلیج [فارس]»، راه‌اندازی طرح‌های دوقلو و برنامه‌های اقدام با بازیگرانی همچون اسرائیل و فلسطین، امضای شکل‌های گوناگونی از توافق‌نامه‌های تجاری از جمله «توافق‌نامه مشارکت اقتصادی» و «توافق‌نامه تجارت آزاد» با بازیگران دیگر مانند سنگاپور، هند، اسرائیل و کوبا، حضور در حوزه اصلاحات اقتصادی و مالی داخلی برخی کشورها از جمله اردن، دادن وام و کمک‌های مالی به کشورهای مختلف از جمله اردن، فلسطین، لبنان و عراق و حضور فعال در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی در قالب سازوکارهایی همچون «طرح اقتصادی و سرمایه‌گذاری برای همسایگان جنوبی».

حقوق بشر مؤلفه اصلی دیگر در قدرت نرم اتحادیه اروپا است. از این مؤلفه به‌عنوان ابزاری برای تقویت حضور در مناطق مختلف جهان، زیر فشار قراردادن بازیگران دیگر و حتی به‌عنوان مشوقی برای امتیازدهی به بازیگران مختلف بهره می‌برد. اتحادیه اروپا با راه‌اندازی گفت‌وگوهای حقوق بشری با کشورهای دیگر از جمله کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز و خاورمیانه، دادن جوایز حقوق بشری مانند «جایزه ساخارف»^۱ با هدف تقدیر از مدافعان حقوق بشر سراسر جهان، راه‌اندازی جایزه‌های حقوق بشری ویژه مناطق مانند «جایزه شایلویت حقوق بشر اتحادیه اروپا و شورای همکاری خلیج [فارس]» باهدف حمایت از تلاش‌های فعالان حقوق بشر در مناطق مشخصی از جهان و تثبیت جایگاه خود به‌عنوان پرچم‌دار دفاع از حقوق بشر و کمک به انجام اصلاحات اجتماعی و حقوق بشری در کشورهای مختلف، این بعد از قدرت نرم خود را تقویت می‌کند. «ابزار اروپایی برای دموکراسی و حقوق بشر» در سال ۱۹۹۴، «رهنمودهای اتحادیه اروپا در مورد گفت‌وگوهای حقوق بشری با کشورهای دیگر» در سال ۲۰۰۱ و «برنامه اقدام جدید حقوق بشر در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۴» از ابزارهای مهم

اتحادیه اروپا در این حوزه محسوب می‌شوند (ANNEXb2, 2021: 5-7)، (European Instrument for... , 2023).

فعالیت‌های گسترده اتحادیه اروپا در حوزه علمی و فرهنگی مؤلفه شاخص دیگری از قدرت نرم این نهاد است. فعالیت‌های عمومی و منطقه‌ای اتحادیه اروپا در این حوزه بیشتر در چارچوب ابزارهایی مانند «اراسموس پلاس»^۱ و «اقدام‌های ژان مونه»^۲، پیگیری می‌شود. اتحادیه اروپا در قالب سازوکارهای تخصصی دیگری همچون «دستور کار همسایگان جنوبی» نیز در حوزه آموزش، فناوری و توسعه مهارت‌ها با کشورهای شریک همکاری می‌کند (European Commission, 2021: 2-4). اصلی‌ترین ابعاد کنش علمی و فرهنگی اتحادیه اروپا این‌ها هستند: برنامه‌ریزی برای حضور رسانه‌ای در کشورهای هدف با توجه به افزایش نقش رسانه‌ها و اهمیت آن‌ها در هدایت نگرش شهروندان و جوامع، از راه‌هایی مانند انتصاب مسئولان رسانه‌ای منطقه‌ای در نقاط مختلف جهان از جمله تعیین «مسئول رسانه‌ای منطقه‌ای عرب‌زبان اتحادیه اروپا برای خاورمیانه و شمال آفریقا» در ژانویه ۲۰۲۱، گسترش همکاری‌ها در حوزه فناوری‌های نوپدید از جمله در حوزه سایبری و در قالب طرح‌هایی مانند «عملیات جرائم سایبری در همسایگی جنوبی»^۳ و «طرح یورو مد پلیس ۹۴-۲۰۲۱»^۴، امضای توافق‌نامه‌های تخصصی باهدف اثرگذاری بلندمدت بر جوامع و ساختارهای کشورها، حفاظت از محیط‌زیست، رعایت حاکمیت قانون، دموکراسی برای ترویج روایت مطلوب اتحادیه اروپا در شناساندن این نهاد به ملت‌های منطقه و جهان (European Union's Relations..., 2023).

وضعیت قدرت سخت اتحادیه اروپا در دهه ۱۹۹۰

نخستین حرکت اتحادیه اروپا برای تقویت قدرت سخت خود چند ماه پس از امضای پیمان ماستریخت آغاز شد. در ژوئن ۱۹۹۲ «شورای اتحادیه اروپای غربی» وظایف نظامی موسوم به «وظایف پترزبورگ» را تعریف کرد که براساس آن، اتحادیه اروپا باید توانمندی‌هایی مانند انجام عملیات در موارد بشردوستانه، امداد و نجات، حفاظت از صلح و مدیریت بحران را به دست می‌آورد (Pagani, 1998: 737). باوجود تأکید صورت‌گرفته، مسئله آن‌طور که باید دنبال نشد و اقدام مهم بعدی در حوزه امنیت و دفاع مشترک اروپایی، در نوامبر ۱۹۹۴ در همایش ناتو در «نوردویک»^۵ هلند رقم خورد که در نتیجه آن، از تدوین سیاست دفاعی مشترک اروپا حمایت و از عملکرد ضعیف اتحادیه اروپا در حوزه امنیتی و دفاعی انتقاد شد (Assembly of Western European Union, 1994: 2-4). اقدام‌های انجام‌شده در این دوره اگرچه اهمیتی نمادین دارد، در عمل کارایی لازم را نداشت. در این دوره حتی نوع نگاه به مقوله قدرت

1. Erasmus+
2. Jean Monnet actions
3. Cooperation on cybercrime in the Southern Neighbourhood (CyberSouth)
4. Euromed Police 414-94
5. Noordwijk

سخت، بیشتر از نظر دستیابی به توانمندی اقدام در حوزه بشردوستانه قابل تعریف بوده و هدفی جاه‌طلبانه مانند تبدیل اتحادیه اروپا به قدرتی سخت و هوشمند مورد نظر نبود. پس از آن در نشست شورای وزیران ناتو در ژوئن ۱۹۹۶ در برلین، ناتو به‌عنوان یک اتحاد نظامی، موظف شد از ایجاد هویت امنیتی و دفاعی در ساختارهای اتحادیه اروپا حمایت کند (Organisation for Joint Armament Cooperation, 1996). یک سال بعد، با امضای «پیمان آمستردام» گامی دیگر برای تقویت سیاست خارجی و امنیتی مشترک اروپایی برداشته شد (Treaty of Amsterdam, 1997: 8, 132). نتایج پیمان آمستردام نشان داد تغییرهایی از درون اتحادیه اروپا در حال نمایان شدن است. اقدام‌هایی همچون ایجاد نقش نماینده عالی و چارچوب‌بندی سیاست دفاعی مشترک توانست جدی‌تر از گذشته بر جنبه عملیاتی قدرت سخت اتحادیه اروپا اثر بگذارد.

در دسامبر ۱۹۹۸ «نشست سنت‌مالو» بین بریتانیا و فرانسه برگزار شد. بیانیه نشست نقطه عطفی جدی را در حوزه امنیت و دفاع مشترک اروپایی رقم زد. بریتانیا برای نخستین بار پذیرفت که اتحادیه اروپا نقش مشروعی برای رسیدگی به مسائل دفاعی دارد (Saint-Malo Summit Declaration, 1998: 1-2). مباحث مطرح‌شده در سنت‌مالو بیشتر از این جهت اهمیت دارد که بریتانیا به‌عنوان مهم‌ترین مخالف استقلال دفاعی و امنیتی اتحادیه اروپا به‌شکل اعلانی، نقش مشروع این نهاد برای رسیدگی به مسائل دفاعی و امنیتی را به رسمیت شناخت. هرچند این مسئله در عمل به نتیجه نرسیده و بریتانیا تا زمان خروج از اتحادیه اروپا در برابر چنین هدفی سنگ‌اندازی می‌کرد.

نقطه عطف بعدی در «نشست هلسینکی» در دسامبر ۱۹۹۹ بود. یعنی جایی که تقویت توانمندی نظامی اتحادیه اروپا تا سال ۲۰۰۳ به‌عنوان یک هدف تعیین شد. نتایج این نشست سبب شد، هم‌زمان با شروع قرن حاضر اتحادیه اروپا از یک سیاست دفاعی و امنیتی مشترک برخوردار شود (Majidi, Samoodi and Nooralivand, 2014: 10). نشست هلسینکی را می‌توان نتیجه بحث‌ها و اقدام‌های پیشین و گامی مهم در مسیر هوشمندسازی نظری اتحادیه اروپا دانست. تحلیل اقدام‌های انجام‌شده در این دوره نشان می‌دهد در دهه ۱۹۹۰ پیشبرد هدف‌های سخت‌افزاری اتحادیه اروپا در سطح لفظی باقی مانده و در بعد عملیاتی دستاوردی را ثبت نکرد.

وضعیت قدرت سخت اتحادیه اروپا در دهه ۲۰۰۰

برای اجرایی کردن هدف‌های هلسینکی، با ورود به قرن بیست‌ویکم تمرکز اتحادیه اروپا بر طرح‌های سخت‌افزارانه افزایش یافت. تلاش‌های اتحادیه اروپا در این دهه از نشست نیس (۲۰۰۰) آغاز شد. در این نشست، کشورهای عضو، گزارش فرانسه در مورد سیاست دفاعی و امنیتی مشترک را تصویب کردند. نتیجه، تأسیس رسمی «کمیته نظامی اتحادیه اروپا» در ژانویه

۲۰۰۱ و تبدیل «کمیته سیاسی و امنیتی» به یک نهاد دائمی مسئول سیاست خارجی و امنیتی مشترک بود (Nice European Council Meeting, 2000). راه‌اندازی کمیته نظامی منجر به ایجاد بالاترین نهاد نظامی تا آن زمان شد و نشان داد تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا جدی‌تر از گذشته در حال پیگیری است. در این دوران، برای نخستین بار مأموریت‌های امنیتی و نظامی به رهبری اتحادیه اروپا راه‌اندازی شد. اتحادیه اروپا در این دهه بیش از ۲۰ عملیات و مأموریت نظامی و نظامی مدنی راه‌اندازی کرد که ۷ مأموریت از آن‌ها همچنان ادامه دارد. این مأموریت‌ها در مارس ۲۰۰۲ با «مأموریت پلیس اتحادیه اروپا در بوسنی و هرزگوین» آغاز و با راه‌اندازی ۲۲ مأموریت دیگر از جمله «عملیات (نظامی) آلتا» و «عملیات نظامی کنگو» ادامه یافت (European Union Military Committee, 2022), (Missions and Operations...., 2023). در دسامبر ۲۰۰۳ در نشست بروکسل «راهبرد امنیتی اروپایی» با هدف مقابله با تهدیدهای مشترک، ایجاد نظم در کشورهای همسایه و حمایت از نظم بین‌المللی مبتنی بر چندجانبه‌گرایی تصویب شد. یک سال بعد باهدف بهبود توانمندی‌ها در زمینه مدیریت بحران و کمک به اجرای سیاست امنیتی و دفاعی مشترک «سازمان دفاعی اروپا» راه‌اندازی شد (Fiott, 2020: 8-9). تشکیل سازمان دفاعی اروپا را می‌توان یکی از نقطه عطف‌های روند تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا به حساب آورد. این سازوکار در حال حاضر به‌عنوان ابزاری مهم، از راه‌هایی مانند به‌اشتراک گذاشتن داده‌ها و افزایش هماهنگی بین نیروهای نظامی کشورهای عضو، ابزاری قابل اتکا محسوب می‌شود.

در آوریل ۲۰۰۶ شورای اتحادیه اروپا «عملیات نظامی کنگو» را راه‌اندازی کرد. این عملیات از وجه نظامی پررنگی برخوردار بود و توانست بیش‌ازپیش کارایی عملی سیاست خارجی و امنیتی مشترک اتحادیه اروپا را نمایان کند (Hoebeke, Carette and Vlassenroot, 2007: 3-6). یک سال بعد با راه‌اندازی «گروه‌های نبرد اتحادیه اروپا» گامی دیگر برای تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا برداشته شد. با این حال شیوه عملکرد گروه‌های نبرد در بزرگه‌های مهم نشان داد این ابتکار به‌دلیل ضعف اراده سیاسی دولت‌های عضو و نبود تفاهم کافی در مورد ارائه حمایت‌های مادی و معنوی، نمی‌تواند باحضور به موقع در محل، هدف‌های نظامی و امنیتی اتحادیه اروپا را اجرایی کند. تلاش‌ها برای تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۸ با راه‌اندازی «برنامه اقدام جدید اتحادیه اروپا» و سپس با اجرایی شدن «پیمان لیسبون» ادامه یافت. این پیمان از نظر اینکه تصمیم‌گیری در امور دفاعی و امنیتی را ساده‌تر کرد، مهم محسوب می‌شود (Major and Mölling, 2020: 42).

در ادامه به‌ویژه از سال ۲۰۰۹ در سطح نهادی (پارلمان و کمیسیون اروپا) و علمی به‌طور جدی بحث‌هایی درباره ضرورت هوشمندسازی اتحادیه اروپا آغاز شده و مراکزی همچون

«دستورعمل امنیتی و دفاعی^۱» با برگزاری همایش‌هایی با هدف بررسی ظرفیت‌های اتحادیه اروپا برای حرکت در مسیر رسیدن به قدرت هوشمند، تلاش کردند برای اصلاح وضعیت گام بردارند (Davis Cross, 2011: 3).

با مقایسه اقدام‌های سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا در دهه‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰ می‌توان گفت در دهه ۱۹۹۰ تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا در سطح اعلانی باقی ماند؛ اما مقدمات تقویت و آماده‌سازی این نهاد برای انجام اقدام‌های عملی در آینده فراهم شد. به گونه‌ای که با پیگیری ایده‌های ارائه شده در دهه ۱۹۹۰ اتحادیه اروپا توانست در دهه ۲۰۰۰ نه تنها سازوکارهای تخصصی همچون کمیته نظامی، گروه‌های نبرد و سازمان دفاعی اروپا را راه‌اندازی کند، بلکه توانست مأموریت‌ها و عملیات‌هایی را در نقاط مختلف جهان طراحی و اجرا کند. اتحادیه اروپا با طراحی و اجرای بیش از ۲۰ عملیات و مأموریت در یک دهه توانست پیشرفت‌هایی را در این حوزه ثبت کند و نشان دهد که هوشمندسازی را در عمل نیز مورد نظر قرار داده است.

وضعیت قدرت سخت اتحادیه اروپا از سال ۲۰۱۰ به بعد

روند تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا از سال ۲۰۱۰ در نظر و عمل جدی‌تر دنبال شد. به گونه‌ای که ضمن ایجاد سازوکارهای تخصصی و اجرای عملیات‌ها و مأموریت‌های نظامی و امنیتی، به فاز جدیدی وارد شد و آن برگزاری مانورهای امنیتی و نظامی در برخی مناطق راهبردی جهان است. اتحادیه اروپا از سال ۲۰۱۰ تاکنون حدود ۲۰ مأموریت و عملیات دیگر از جمله «مأموریت همکاری نظامی اتحادیه اروپا در نیجر» و «مأموریت کمک نظامی اتحادیه اروپا در حمایت از اوکراین» را راه‌اندازی کرده است. همچنین به تقویت عملیات‌ها و مأموریت‌های از پیش موجود نیز ادامه داده و از کاربست رویکرد فقط کمی در این حوزه خودداری کرده است (Serrano, 2020: 32). روند ایجادشده با راه‌اندازی «سرویس اقدام خارجی اتحادیه اروپا»، روی کارآمدن نخبگان جدید، تحولات بین‌المللی و بروز تنش در روابط فراتلانتیک ابعاد تازه‌ای یافته و با ارائه «راهبرد جهانی اتحادیه اروپا»^۲ در سال ۲۰۱۶ به اوج رسید. ماجرا در سال ۲۰۱۷ از نظر کمی و کیفی جدی‌تر از هر زمانی دنبال شده و به ایجاد برخی از سازوکارهای امنیتی و دفاعی مهم همچون «گزارش سالانه هماهنگی در مورد دفاع»^۳، «همکاری ساختارمند دائمی»^۴ و «صندوق دفاع اروپایی» انجامید. «کارد» با عضویت وزیران دفاع دولت‌های عضو، ایجاد چارچوب سیاسی برای همکاری‌های بلندمدت و ساختارمند، توسعه قابلیت‌های سخت‌افزارانه اعضا، افزایش شفافیت، استفاده بهتر از ظرفیت‌های دفاعی اتحادیه اروپا را در دستور کار قرار داد (Domecq, 2018: 5). «پسکو» نیز با بهره‌مندی از

1. Security & Defence Agenda
2. European Union's Global Strategy
3. Coordinated Annual Review on Defence (CARD)
4. Permanent Structured Cooperation (pesco)

ساختاری سبک و منعطف راه‌اندازی شده است، تعهدهای الزام‌آوری در زمینه‌های گوناگون امنیتی دارد و بر افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در حوزه دفاعی و گسترش همکاری‌های بین‌المللی در این حوزه تأکید دارد (Pesco, 2018). صندوق دفاع اروپایی نیز هماهنگ با این دو برنامه و به‌عنوان تسریع‌کننده ایجاد یک صنعت دفاعی قدرتمند راه‌اندازی شد (Domecq, 2018: 1).

روند توسعه قدرت سخت اتحادیه اروپا در تأثیر رویدادهایی مانند بحران افغانستان و جنگ اوکراین با تشکیل «نیروی واکنش سریع اروپایی» و ارائه «قطب‌نمای راهبردی» وارد مرحله جدیدی شد (Borzillo, 2021). در نوامبر ۲۰۲۱ تشکیل نیروی واکنش سریع اروپایی با ظرفیت عملیاتی در سه حوزه هوایی، زمینی و دریایی تا سال ۲۰۲۵ با ۵ هزار سرباز برای مداخله در بحران‌ها بدون نیاز به کمک ایالات متحده آمریکا در دستور کار قرار گرفت (Clapp, 2023: 1-2). هم‌زمان با تهاجم روسیه به اوکراین، قطب‌نمای راهبردی در مارس ۲۰۲۲ تصویب شد. قطب‌نمای راهبردی، ابتکاری جاه‌طلبانه با هدف تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا است که می‌خواهد با ارزیابی محیط امنیتی اتحادیه اروپا و تهدیدهایی که با آن روبه‌رو است بر توانمندی امنیتی و دفاعی این نهاد بیفزاید (Strategic Compass, 2022: 14-18).

کنش سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا در سال‌های اخیر با برگزاری مانورهای امنیتی و نظامی مشترک با شریک‌هایی مانند ایالات متحده آمریکا، ژاپن، اندونزی و هند وارد جدیدی شده است. در سال ۲۰۲۱ نیروی دریایی اتحادیه اروپا همراه با ژاپن، جیبوتی و هند دو مانور دریایی در خلیج عدن برگزار کرد (EU-Japan-Djibouti Joint Naval Exercise, 2021). در اوت ۲۰۲۲ اتحادیه اروپا و اندونزی نیز نخستین مانور دریایی مشترک را در دریای عرب برگزار کردند (EU-Indonesia – Joint..., 2022). در مارس ۲۰۲۳ در چارچوب قطب‌نمای راهبردی، اتحادیه اروپا نخستین مانور امنیتی دریایی مشترک با آمریکا را برگزار کرد (US: first Ever Joint Naval Exercise..., 2023). روند آغازشده در اکتبر ۲۰۲۳ با برگزاری نخستین مانور نظامی مشترک اتحادیه اروپا در پایگاه دریایی «روتا» در اسپانیا و باهدف شبیه‌سازی عملیات‌های دریایی و زمینی تداوم یافت. برگزاری این‌گونه مانورهای نشان می‌دهد اتحادیه اروپا برای تقویت قدرت سخت و در پی آن قدرت هوشمند خود، جدی‌تر از گذشته تلاش می‌کند و به عرصه‌هایی ورود کرده است که شاید پیش از آن تصورناپذیر به‌نظر می‌رسید؛ تا جایی که می‌توان گفت فعالیت‌های انجام‌شده به‌ویژه از سال ۲۰۱۶، هم از جنبه عملیاتی و هم از جنبه کارایی در مقایسه با سازوکارهای پیشین تقویت شده و تنوع یافته‌اند.

چرایی و چگونگی هوشمندسازی راهبرد خاورمیانه‌ای اتحادیه اروپا

کنشگری اتحادیه اروپا در خاورمیانه، از ابتدا با تکیه بر ابزارهای نرم قدرت دنبال شد. با این حال، روند تحولات داخلی و بین‌المللی و واقعیت‌های حاکم بر خاورمیانه، نشان داد این شیوه

از کنشگری در برابر منطقه کافی نیست. به این موضوع آشکارتر از هر زمانی در سال ۲۰۱۶ در «راهبرد جهانی اتحادیه اروپا» اشاره شد. در این راهبرد تأکید شد، بهره‌مندی از ظرفیت‌های بی‌نظیری که اتحادیه اروپا در حوزه قدرت نرم دارد، کافی نیست و این نهاد برای تبدیل شدن به کنشگری تعیین‌کننده، باید ابعاد سخت قدرت خود را نیز تقویت کند. در این راهبرد از خاورمیانه به‌عنوان یکی از مناطق هدف در گسترش حضور سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا نام برده شد (Global Strategy, 2016: 2-4). پیرو اصلاح رویکرد کلان اتحادیه اروپا در مورد قدرت سخت، درک ضرورت تقویت آن توسط تصمیم‌سازان اروپایی و تأکید بر پیگیری محتمل‌ترین سناریوهای امنیتی و دفاعی خاورمیانه به‌دلیل مجاورت با اتحادیه اروپا و ایفای نقشی مهم در شکل‌دادن به دغدغه‌های امنیتی اروپا، به‌عنوان یکی از مناطق هدف در پیگیری هدف‌های سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا مطرح شده است. در نتیجه، ابعاد سخت‌افزارانه کنش خاورمیانه‌ای اتحادیه اروپا تقویت شده و گام‌هایی هرچند کوچک برای هوشمندسازی راهبرد منطقه‌ای اتحادیه اروپا برداشته شده است که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌کنیم:

الف) راه‌اندازی عملیات‌ها و مأموریت‌های تخصصی و برگزاری مانورهای امنیتی و

نظامی: شاید بتوان نمایان‌ترین جلوه حضور سخت اتحادیه اروپا در منطقه را در قالب مأموریت‌ها و عملیات‌های تخصصی راه‌اندازی شده در دو دهه اخیر دید. این مأموریت‌ها در برخی موارد جنبه سخت‌افزارانه داشته‌اند و نظامی محسوب می‌شوند؛ در حالی که در بیشتر موارد ماهیت نظامی و مدنی داشته‌اند و جنبه سخت‌افزارانه مستقیم ندارند. برخی از این مأموریت‌ها و عملیات از راه‌هایی مانند ارائه آموزش‌های نظامی و امنیتی و درگیر شدن در موضوع‌هایی مانند مدیریت مرزها، مبارزه با تروریسم و انواع قاچاق با قدرت سخت پیوند خورده‌اند و از این نظر نمی‌توان در بررسی روند حضور سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا در منطقه، آن‌ها را نادیده گرفت.

حرکت جدی اتحادیه اروپا برای تقویت قدرت سخت خود در منطقه از دهه ۲۰۰۰ شکل گرفت. یعنی هنگامی که متعهد شد در اجرای راهبرد خلع سلاح کامل عراق با آمریکایی‌ها همکاری کند (Presidency Conclusions, 2002: 31). پس از آن با راه‌اندازی چندین مأموریت و عملیات تخصصی، گام‌هایی هرچند کوچک، اما مستقل در این رابطه برداشت. این مسئله در سال‌های ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ در قالب «مأموریت کمک‌های مرزی اتحادیه اروپا در گذرگاه رفح^۱» و «مأموریت اتحادیه اروپا برای کمک به حاکمیت قانون و پلیس در سرزمین فلسطین» نمایان شد (Fiott, 2020: 26). اتحادیه اروپا در این دوران همچنین با ایالات متحد آمریکا و کانادا در راه‌اندازی، تجهیز و آموزش نیروی پلیس فلسطین در کرانه غربی رود اردن همکاری کرد (Brown, 2019: 63). در اقدامی دیگر، از سال ۲۰۰۸ توانست برخی کشورهای

1. EU Border Assistance Mission Rafah

مهم منطقه مانند عمان را به عملیات نظامی آتلانتا به عنوان یکی از مهم ترین عملیات های نظامی نیروی دریایی اتحادیه اروپا وارد کند که باهدف مبارزه با ناامنی دریایی در خلیج عدن و شاخ آفریقا راه اندازی شده است (European Union's Relations ... Oman, 2022). در سال های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۶ توجه اتحادیه اروپا تا حدود زیادی از منطقه کاسته و به حوزه بالکان و آفریقا معطوف شد. نتیجه این موضوع راه اندازی تنها یک مأموریت جدی در این دوره بود. یعنی «مأموریت کمک مرزی اروپایی در لیبی» که در سال ۲۰۱۳ با هدف مبارزه با تروریسم، قاچاق، شبکه های جنایت کار و مدیریت مرزها راه اندازی شد (About the EU Border ..., 2021).

تصویب راهبرد جهانی در سال ۲۰۱۶ و تأکید بر ضرورت تقویت قدرت سخت اتحادیه اروپا در کنار اشاره به اهمیت منطقه، به تلاش برای افزایش حضور همه جانبه این نهاد در خاورمیانه منجر شد. این موضوع در قالب ایجاد مأموریت های جدیدی چون «مأموریت مشورتی اتحادیه اروپا در عراق» (۲۰۱۷) و «عملیات ایرینی»^۱ (۲۰۲۰) باهدف اجرای تحریم تسلیحاتی سازمان ملل متحد علیه لیبی، مبارزه با قاچاق سلاح و انسان و کمک به آموزش گارد ساحلی و نیروی دریایی لیبی نمایان شد (About Operation Irini, 2022). تأسیس پایگاه لجستیک در شهر ریوآش^۲ اردن با هدف تقویت همکاری ها با نیروهای مسلح اردن و بهبود وضعیت در مرزهای این کشور با عراق و سوریه، از دیگر اقدام های سخت افزاری اتحادیه اروپا در منطقه است. همکاری با عملیات های نظامی راه اندازی شده تعدادی از دولت های عضو مانند «ائتلاف به رهبری اروپا در تنگه هرمز»^۳ از سال ۲۰۱۹، برگزاری مانورهای نظامی مشترک با کشورهای دیگر از جمله مانور مشترک نیروی دریایی اتحادیه اروپا با ژاپن، جیبوتی و هند در خلیج عدن (۲۰۲۱) و برگزاری مانور دریایی مشترک با اندونزی در دریای عرب (۲۰۲۲) از دیگر اقدام های اتحادیه اروپا برای تقویت قدرت سخت منطقه ای خود هستند (EU-Indonesia Joint..., 2022).

اتحادیه اروپا علاوه بر این اقدام ها برای هوشمندسازی راهبرد منطقه ای اش، در سال های اخیر به شکل محسوس بعد امنیتی را در همکاری های دوجانبه با بازیگران اصلی منطقه به ویژه شورای همکاری خلیج [فارس] پررنگ تر کرده است. در همین زمینه، ایجاد ائتلاف های امنیتی منطقه ای و مبارزه با تروریسم را در «سند اقدام برای تعامل، همکاری و گفت و گوی سیاسی اتحادیه اروپا و شورای همکاری خلیج [فارس]» در سال ۲۰۲۰ به عنوان یک ضرورت مطرح کرده و دو سال بعد، ضمن ارتقای روابط خود با شورای همکاری خلیج [فارس] به سطح

1. IRINI

2. Rewashed

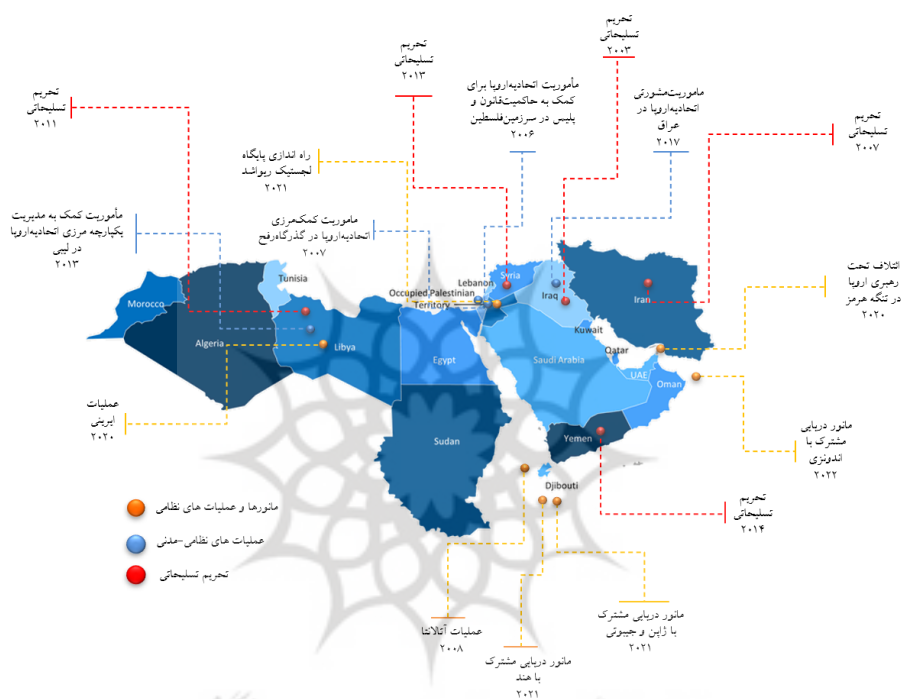
۳. European-led naval mission in Strait of Hormuz: توسط هشت دولت عضو اتحادیه اروپا در واکنش به تحولات منطقه ای و اقدام های ایران در خلیج فارس و تنگه هرمز، راه اندازی شده است.

راهبردی، تأکید کرد تقویت همکاری‌های امنیتی با دولت‌های عضو آن یکی از محورهای اصلی همکاری‌های آینده خواهد بود (GCC: EU Unveils Strategic ..., 2022).

ب) فروش سلاح و اعمال تحریم: کنش سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا در منطقه با اعمال انواع تحریم‌ها و از جمله تحریم تسلیحاتی علیه بازیگران منطقه‌ای مانند ایران، عراق، لیبی، سوریه و یمن وجه دیگری یافته است. در رابطه با سوریه، اتحادیه اروپا مجموعه‌ای گسترده از تحریم‌های مستقل و از جمله تحریم تسلیحاتی را علیه این کشور وضع کرده است. خشونت، نقض گسترده حقوق بشر، سرکوب و قتل‌عام‌های انجام‌شده توسط نیروهای مسلح سوریه و گروگان‌گیری نیروهای حافظ صلح در این کشور، به‌عنوان مهم‌ترین دلایل اعمال تحریم‌ها بیان شده‌اند. در رابطه با یمن، اتحادیه اروپا تحریم‌هایی علیه این کشور به‌کار گرفته است و از تحریم تسلیحاتی سازمان ملل متحد علیه یمن نیز پیروی می‌کند. بر این اساس، صادرات اسلحه، مواد مربوط با این حوزه و ارائه کمک‌های فنی و مالی به یمن ممنوع شده است. اتحادیه اروپا از سال ۲۰۰۳ با تحریم تسلیحاتی سازمان ملل متحد علیه عراق نیز همراهی کرده است که بنابر آن هرگونه فروش، عرضه، انتقال و مبادله سلاح و مواد مرتبط با این به عراق ممنوع شده است. در مورد ایران، اتحادیه اروپا هم در قالب تحریم‌های مستقل و هم در چارچوب تحریم‌های سازمان ملل متحد اقدام کرده است. این نهاد ابتدا در سال ۲۰۰۷ تحریم تسلیحاتی کامل ایران را در دستور کار قرار داد و پس از آن، در سال ۲۰۱۲ ممنوعیت صدور کالاها و تجهیزات دارای کاربرد دوگانه به ایران را نیز ممنوع کرد. اتحادیه اروپا همچنین خرید هرگونه تسلیحات و مواد اولیه مربوط با این حوزه از ایران را ممنوع کرده است. تحریم تسلیحاتی اتحادیه اروپا علیه لیبی نیز از سال ۲۰۱۱ جریان دارد و براساس آن صادرات سلاح، موارد مربوط و حتی ارائه خدمات آموزشی در این حوزه ممنوع شده است (Eusanctionsmap, 2023).

وجه دیگری از کنش سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا در خاورمیانه، در چارچوب فروش سلاح به کشورهای منطقه تعریف می‌شود. اگرچه اتحادیه اروپا به‌طور مستقیم در فروش سلاح نقش ندارد؛ با توجه به عضویت برخی از مهم‌ترین بازیگران تسلیحاتی جهان در این نهاد، نقش اصلی اتحادیه اروپا در وضع قوانین مربوط با خرید و فروش تسلیحات و پیروی دولت‌های عضو از تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه بازیگران دیگر، این حوزه وجهی غیرمستقیم از کنش سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا است. آمارهای منتشرشده به‌وسیله «مؤسسه پژوهش‌های صلح بین‌المللی استکهلم» در سال ۲۰۲۳ نشان می‌دهد، از بین ۲۰ کشور اصلی صادرکننده سلاح، ۹ کشور اعضای اتحادیه اروپا هستند. آمارها نشان می‌دهد در بین ده صادرکننده برتر تسلیحات جهان، چهار کشور عضو اتحادیه اروپا شامل فرانسه، آلمان، ایتالیا و اسپانیا به ترتیب در رده‌های سوم، پنجم، ششم و هشتم حضور دارند. مصر، کویت، بحرین و قطر مهم‌ترین واردکنندگان تسلیحات از آلمان، ایتالیا و فرانسه هستند. قطر و مصر در بین سه واردکننده

اصلی تسلیحات از فرانسه هستند. فرانسه و اسپانیا از مهم‌ترین صادرکنندگان سلاح به عربستان سعودی نیز هستند (Wezeman, Gadon and Wezeman, 2023: 2, 5, 6). نگاهی گذرا به آمارها نشان می‌دهد که سهم اعضای اتحادیه اروپا در تجارت منطقه‌ای تسلیحات اصلی است و این نهاد از راه غیرمستقیم بر بعد سخت‌افزارانه معادلات منطقه‌ای تأثیر می‌گذارد. شکل ۱ نمای کلی از کنش سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا در خاورمیانه را نشان می‌دهد.

Source: Authors

ملاحظه‌هایی برای ایران

همان‌طور که در این نوشتار عنوان شد، با پذیرش این واقعیت که اتحادیه اروپا قدرت نرم پذیرفته‌شده در جهان است و با توجه به اینکه قدرت هوشمند یعنی برقراری توازن بین قدرت نرم و قدرت سخت، هوشمندسازی راهبرد عمومی و خاورمیانه‌ای اتحادیه اروپا از راه تقویت قدرت سخت این نهاد، به موازات حفظ و تداوم قدرت نرم آن، به دست می‌آید. با توجه به اینکه، یکی از مهم‌ترین ابعاد قدرت سخت اتحادیه اروپا در چارچوب رژیم تحریم‌های این نهاد نمایان شده و ایران به شدت در تأثیر این مسئله قرار دارد، توجه به این بعد از قدرت سخت اتحادیه اروپا و کاربست هرگونه تغییر یا اصلاح در آن برای ایران اهمیت دارد. شایان توجه است که علت اصلی تحریم ایران از سوی اتحادیه اروپا، همواره مسائل امنیتی یا حقوق بشری بیان شده و با ثبت روندی افزایشی ۲۳۳ فرد و ۴۸ نهاد ایرانی را هدف قرار داده است.

علاوه بر این، اتحادیه اروپا خرید و فروش بسیاری از کالاهای راهبردی و مواد دارای کاربرد دوگانه به ایران را ممنوع کرده و این مسئله سبب شده است، ایران در نتیجه رویارویی با مجموعه متنوعی از تحریم‌های اتحادیه اروپا، فشارهای انکارناپذیری تجربه کند. با توجه به اختلاف نظرهای بنیادین دو طرف در موضوع‌های مختلف، تقویت این وجه از قدرت سخت‌افزاری اتحادیه اروپا برای ایران مطلوب نیست. به‌ویژه اینکه در سال‌های اخیر با راه‌اندازی رژیم‌های تحریمی تخصصی‌تری چون «رژیم جهانی تحریم‌های حقوق بشری اتحادیه اروپا» این بعد از کنش سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا به نسبت گذشته در حال تکامل- یافتن است.

تقویت حضور اتحادیه اروپا در مأموریت‌ها و عملیات نظامی و امنیتی منطقه‌ای نیز آمیزه‌ای از تهدید و فرصت را برای ایران به همراه دارد. افزایش حضور اتحادیه اروپا در چنین عملیات و مأموریت‌هایی، می‌تواند با توجه به ظرفیت‌های ایران در بحث مدیریت مرزها، مبارزه با تروریسم و انواع قاچاق و با نظر به نگرانی‌های اتحادیه اروپا در این حوزه، فضایی برای همکاری دو طرف فراهم کند. به‌دلایلی چون افزایش نفوذ اروپایی‌ها در منطقه، ارتقای جایگاه رقیبان منطقه‌ای ایران در راهبرد اتحادیه اروپا، ایجاد ائتلاف‌های امنیتی، سیاسی و توسعه همکاری‌های اتحادیه اروپا با رقیبان ایران، به‌ویژه در حوزه‌هایی که بین ایران و اتحادیه اروپا اختلاف نظرهای بنیادین وجود دارد، برای ایران چالش‌های جدی خواهد داشت.

اهمیت مسئله هنگامی بهتر درک می‌شود که توجه داشته باشیم اتحادیه‌های نظامی و امنیتی در برابر تهدیدهای امنیتی شکل می‌گیرند. حتی آن دسته از اتحادیه‌هایی که پیشینه امنیتی ندارند نیز به‌مرور زمان وجوه امنیتی انکارناپذیری پیدا می‌کنند (Karami, Salehifard and Blooki, 2014: 162). بنابراین در صورتی که همکاری‌های سیاسی، اقتصادی و راهبردی اتحادیه اروپا با رقیبان ایران در سال‌های آینده وجوه امنیتی جدی‌تری به خود بگیرد و به ایجاد اتحادها و ائتلاف‌های نظامی و امنیتی میان دو طرف بینجامد، می‌تواند آشکارا قدرت عمل منطقه‌ای ایران را دچار چالش کند. زیرا این بازیگران با ایران اختلاف نظرهای سیاسی و امنیتی بنیادین دارند و ایران را چالش امنیتی مشترک می‌دانند.

اتحادیه اروپا و دولت‌های عضو آن با فروش سلاح نیز بر منافع ایران در منطقه اثر می‌گذارند. تا جایی که ارسال سلاح‌های پیشرفته به رقیبان منطقه‌ای ایران از سوی برخی دولت‌های عضو اتحادیه اروپا بر روند بازی قدرت در منطقه اثر می‌گذارد. رویارویی ایران با تحریم تسلیحاتی اروپا، هم‌زمان با دادوستدهای تسلیحاتی گسترده رقیبان منطقه‌ای ایران با دولت‌های عضو اتحادیه اروپا می‌تواند موازنه تسلیحاتی و امنیتی در منطقه را به زیان ایران تغییر دهد و بر قدرت مانور رقیبان ایران بیفزاید. بنابراین توسعه این وجه از قدرت سخت اتحادیه اروپا می‌تواند به زیان ایران باشد و ظرفیت تسلیحاتی رقیبان منطقه‌ای شاخص ایران مانند عربستان سعودی را بیش از پیش افزایش دهد.

در مجموع، ایران می‌تواند در برابر هوشمندسازی حضور منطقه‌ای اتحادیه اروپا چند رویکرد کلی در پیش بگیرد. در رویکرد تعاملی با توجه به ظرفیت‌های حاضر در حوزه‌هایی مانند اداره امور مرزها، مهاجرت و مبارزه با قاچاق، می‌تواند با سازماندهی عملیات‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت، بستری برای همکاری با اتحادیه اروپا به‌عنوان بازیگری دغدغه‌مند در حوزه‌های مورد اشاره، فراهم کند و از ظرفیت‌های مادی و معنوی اروپایی‌ها بهره‌برد. در رویکرد تقابلی، توجه دقیق به اقدام‌های اتحادیه اروپا در حوزه امنیت دریایی با توجه به تمرکز رو به رشد اتحادیه اروپا بر این حوزه و به‌طور مشخص بر آبراه‌های اصلی خاورمیانه و مناطق مجاور آن، تقویت توانمندی دریایی و زمینی ایران برای کمک به اداره بهتر مرزها و افزایش سلطه بر آبراه‌های اصلی ضرورت دارد. برای مقابله با ابزار تحریم و شیوه به‌کارگیری آن، وضعیت پیچیده و دشوار است. زیرا این حوزه از کنش سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا به‌شکل بسیار زیاد علیه ایران به‌کار گرفته شده و حرکت تکاملی آن در قالب رژیم جهانی تحریم‌های حقوق بشری اتحادیه اروپا عرصه را به زیان ایران تنگ‌تر کرده است. ایران برای رویارویی با وضعیت به‌وجود آمده، می‌تواند با تقویت فضای مفاهمه و گفت‌وگو میان دو طرف و شفاف‌سازی در مورد برخی پرونده‌های چالش‌برانگیز، روند کنونی را از مسیر افزایشی خارج کند.

نتیجه

اتحادیه اروپا به‌عنوان قدرت نرم شاخص در جهان، بنا به دلایلی که اشاره شد، بعد از امضای پیمان ماستریخت در سال ۱۹۹۲، با استفاده از ابزارهای نظری و عملی سخت‌افزارانه مانند قطب‌نمای راهبردی و کمیته نظامی اتحادیه اروپا و با راه‌اندازی مأموریت‌ها و عملیات‌هایی چون عملیات آلتا، عملیات ایرینی، مانور دریایی مشترک با کشورهای دیگر در مناطقی همچون خلیج عدن و دریای عرب برای هوشمندسازی راهبرد عمومی خود حرکتی تدریجی را آغاز کرده است. این هدف اگرچه در دهه ۱۹۹۰ در سطح نظری باقی ماند، با ورود به قرن بیست‌ویکم جنبه عملیاتی به خود گرفته و هم‌زمان با این مسئله، ایده هوشمندسازی به راهبرد خاورمیانه‌ای اتحادیه اروپا نیز گسترش یافت. تلاش‌های انجام‌شده در جهت تقویت قدرت هوشمند اتحادیه اروپا، با وجود به‌ثبت‌رساندن روندی رو به رشد، هنوز با فشارهای ژئوپلیتیکی جهانی و واقعیت‌های حاکم بر منطقه، سازگاری لازم را ندارد؛ یعنی با وجود اینکه اتحادیه اروپا حرکت در مسیر هوشمندسازی راهبرد عمومی و منطقه‌ای خود را آغاز کرده، اقدام‌های مربوط با این حوزه را به‌شکل کمی و کیفی تشدید کرده و به این حرکت تداوم بخشیده است؛ به دلیل وجود مشکلات ساختاری داخلی مانند نبود وحدت نظر در بین دولت‌های عضو، اولویت‌های امنیتی و منطقه‌ای متفاوت اعضا، وابستگی به بازیگران خارجی همچون ایالات متحده آمریکا و ناتو، روند تحولات جهانی و منطقه‌ای و وجود رقیبان قدرتمند،

اگرچه نسبت به سه دهه گذشته بازیگری هوشمندتر محسوب می‌شود، اما هنوز تا رسیدن به استانداردهای یک قدرت هوشمند واقعی فاصله دارد.

پیش‌بینی می‌شود در دهه‌های آینده، تمرکز اتحادیه اروپا بر این حوزه تداوم یابد. در این صورت منطقه به‌عنوان همسایه اصلی این نهاد، بیش از پیش به محل اجرای ایده‌های سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا تبدیل شده و این مسئله اثرگذاری مستقیم بر منافع ایران خواهد داشت؛ بنابراین بررسی مستمر فعالیت‌های اتحادیه اروپا در منطقه، به ایران کمک می‌کند تا حدامکان از چالش‌ها و فرصت‌های ناشی از این مسئله آگاهی یابد. با توجه به نکته‌های بیان‌شده، ایران می‌تواند از تقویت حضور سخت‌افزارانه اتحادیه اروپا در منطقه برای ابتکارسازی در برخی حوزه‌ها مانند مدیریت امور مرزها و مبارزه با انواع قاچاق برای همکاری با برخی کشورهای همسایه و اتحادیه اروپا به‌عنوان نهادی دغدغه‌مند در این حوزه‌ها استفاده کند و از این راه، ابعاد حضور منطقه‌ای خود را نیز متنوع‌تر کند. در عرصه رویارویی، با توجه به تمرکز اتحادیه اروپا بر حوزه امنیت دریایی و به‌طور مشخص آبراه‌های اصلی خاورمیانه و مناطق مجاور آن، تقویت توانمندی دریایی و زمینی ایران برای افزایش سلطه بر آبراه‌های اصلی منطقه ضرورت دارد.

References

- About Operation Irini (2022), **Eunavfor Med**, Available at: <https://www.operationirini.eu/about-us/>, (Accessed on: 18/8/2022).
- About European Maritime Awareness in the Strait of Hormuz (2020), **Emasoh**, Available at: <https://www.emasoh-agenor.org/>, (Accessed on: 18/2/2022).
- About the EU Border Assistance Mission in Libya (2021), **Eeas**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/eubam-libya/about-eu-border-assistance-mission-libya-eubam_en?s=327#:~:text=The%20European%20Union%20Integrated%20Border,trafficking%2C%20migrant%20smuggling%20and%20terrorism, (Accessed on: 18/2/2022).
- Assembly of Western European Union (1994), **Aei**, Available at: <http://aei.pitt.edu/53470/1/B0889.pdf>, (Accessed on: 6/6/2022).
- Borzillo, Laurent (2021), **Towards A European Rapid Reaction Force: Another Paper Tiger?**, Available at: <https://ras-nsa.ca/towards-a-european-rapid-reaction-force-another-paper-tiger/>, (Accessed on: 12/9/2021).
- Brown, Benjamin (2019), The Israeli–Palestinian Conflict: The Source of the Problem Is the Source of the Solution, **The Journal of International Issues**. Vol. 23, No. 3. pp. 58-65. Available at: https://www.academia.edu/39202630/The_Israeli_Palestinian_Conflict_The_Source_of_the_Problem_is_the_Source_of_the_Solution (Accessed on: 12/8/2022).
- Clapp, Sebastian (2023), **Establishing an EU Rapid Deployment Capacity**, European Parliament Research Service, Available at: <https://europarl.europa.eu/>

RegData/etudes/ATAG/2023/747090/EPRS_ATA(2023)747090_EN.pdf,
(Accessed on: 8/6/2023).

Davis Cross, Mai'a K (2011), **Europe as a Smart Power: The Impact of the European External Action Service**, American Political Science Association Annual Meeting Paper, Paris: EU Institute for Security Studies, Available at: https://www.researchgate.net/publication/228147804_Europe_as_a_Smart_Power_The_Impact_of_the_European_External_Action_Service, (Accessed on: 9/12/2022).

Domecq, Jorge (2018), **Coherence and Focus on Capability Priorities: Why EDA's Role in CARD, PESCO and EDF Matters**, Elcano Royal Institute, Available at: <https://www.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2018/04/ari54-2018-domecq-coherence-focus-capability-priorities-why-eda-role-card-pesco-edf-matters.pdf>, (Accessed on: 12/2/2022).

Enhanced EU-GCC Political Dialogue, Cooperation and Outreach (2021), **Eeas**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/enhanced-eu-gcc-political-dialogue-cooperation-and-outreach_en, (Accessed on: 15/6/2021).

EU Global Human Rights Sanctions Regime: Restrictive Measures Prolonged (2020), **Consilium**, Available at: <https://consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/04/eu-global-human-rights-sanctions-regime-restrictive-measures-prolonged/#:~:text=The%20EU%20Global%20Human%20Rights%20Sanctions%20Regime%2C%20established%20on%207,rights%20violations%20and%20abuses%20worldwide.> (Accessed on: 4/8/2022).

EU Position in World Trade (2023), **European Commission**, Available at: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/eu-position-worldtrade_en#:~:text=Facts%20and%20figures%20on%20the%20EU's%20position%20in%20global%20markets&text=The%20EU%20is%20the%20world's,trading%20partner%20for%2080%20countries (Accessed on: 12/9/2023).

EU-Indonesia First Joint Naval Exercise (2022), **Eeas**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-indonesia-joint-press-release-first-joint-naval-exercise_en#:~:text=On%2014%2D15%20August%202022,exercise%20in%20the%20Arabian%20Sea. (Accessed on: 4/6/2023).

EU-Japan-Djibouti Joint Naval Exercise (2021), **Eeas**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-japan-djibouti-joint-naval-exercise-0_en, (Accessed on: 4/6/2023).

European Instrument for Democracy and Human Rights (2023), **Europa**, Available at: <https://europa.rs/eu-assistance-to-serbia/eidhr/?lang=en> (Accessed on: 4/12/2023).

European Union Military Committee (2022), **European Council**, Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/european-union-military-committee/>, (Accessed on: 18/9/2022).

- European Union's Global Strategy (2016), **Eeas**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_global_strategy_2019.pdf, (Accessed on: 26/3/2021).
- European Union's Relations with the Sultanate of Oman (2022), **Eeas**, Available at: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/EU%20Flyer%20Oman-Eng%20%282%29.pdf>, (Accessed on: 4/6/2023).
- Fiott, Daniel (2020), **The CSDP in 2020: The EU's Legacy and Ambition in Security and Defence**, Paris: EU Institute for Security Studies.
- GCC: EU Unveils Strategic Partnership with the Gulf (2022), **European Commission**, Available at: file:///C:/GCC_EU_Unveils_Strategic_Partnership_with_the_Gulf.pdf, (Accessed on: 18/9/2022).
- Ghorbani Sheykh Neshin, Arsalan, Kamran Karami and Hadi Abbaszadeh (2012), Smart Power; The New Transformation of Power in the Age of Globalization, **Foreign Relations**, Vol. 3, No. 4, pp. 125-150, (doi: 20.1001.1.20085419.1390.3.4.4.9).
- Hoebeke, Hans, Stéphanie Carette and Koen Vlassenroot (2007), **EU Support to the Democratic Republic of Congo**, Available at: <https://www.egmontinstitute.be/EU-Support-to-the-Democratic-Republic-of-Congo-Rapports-et-Documents-2/>, (Accessed on: 8/9/2023).
- Iran: EU Restrictive Measures (2023), **Consilium**, Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/iran/>, (Accessed on: 8/6/2023).
- Karami, Jahangir, Maryam Salehifard and Saleh Blooki (2015), The Continuation of the Threatening View of the European Union towards Russia, **Central Eurasia Studies**, Vol. 7, No. 1, pp. 161-174, (doi: 10.22059/JCEP.2014.51761).
- Majidi, Mohammadreza, Alireza Samoodi and Yaser Nooralivand, (2014), **Foreign, Security and Defense Policy of the European Union after the Cold War**, Tehran: Khorsandi.
- Major, Claudia and Christian Mölling (2020), **The EU's Military Legacy: Over-Institutionalised, Under-Equipped and Strategically Divided**, in: Daniel, Fiott (2020), **The CSDP in 2020: The EU's Legacy and Ambition in Security and Defence**, Paris: EU Institute for Security Studies.
- Missions and Operations (2023), **EEAS**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en#11930, (Accessed on: 3/9/2023).
- Nice European Council Meeting (2000), **European Council**, Available at: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00400-r1.%20ann.en0.htm, (Accessed on: 3/12/2023).
- Nye, Joseph (2004), **Soft Power: The Means to Success in World Politics**, New York: Public Affairs.
- Organisation for Joint Armament Cooperation (1996), **European Parliament**, Available at: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/

sede/dv/sede030909occarwelcome_/sede030909occarwelcome_en.pdf,
(Accessed on: 26/3/2023).

Pagani, Fabrizio (1998), A New Gear in the CFSP Machinery: Integration of the Petersberg Tasks in the Treaty on European Union, **European Journal of International Law**, Vol. 9, No. 4, pp. 737-749, (doi:10.1093/EJIL/9.4.737).

About Pesco (2018), **Pesco**, Available at: <https://www.pesco.europa.eu/>, (Accessed on: 15/6/2023).

Presidency Conclusions (2003), **European Council**, Available at: <https://www.consilium.europa.eu/media/20858/75136.pdf>, (Accessed on: 12/9/2021).

Renewed Partnership with the Southern Neighbourhood (2021), **European Commission**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_staff_working_document_renewed_partnership_southern_neighbourhood.pdf. (Accessed on: 12/9/2021).

Saint-Malo Summit Declaration (1998), **Cvce**, Available at: https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf, (Accessed on: 18/3/2022).

EUSanctionsmap (2022), **Sanctionsmap**, Available at: <https://sanctionsmap.eu/#/main>, (Accessed on: 18/3/2022).

Serrano, Pedro (2020), **Truth and Dare, A Personal Reflection on 20 Years of CSDP**, in: Daniel Fiott (2020), **The CSDP in 2020: The EU's Legacy and Ambition in Security and Defence**, Paris: EU Institute for Security Studies, pp. 16-38.

Shafieefar, Hadi and Mohammad Toluei (2020), Analysis of Iran's Smart Power in Afghanistan After the US Invasion of this Country, **Central Eurasia Studies**, Vol. 12, No. 1, pp. 137-155, (doi: 10.22059/JCEP.2019.132667.449605).

Stivachis, Yannis (2018), **Conflict and Diplomacy in the Middle East; External Actors and Regional Rivalries**, Bristol: E-International Relations.

Strategic Compass (2022), **Eeas**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf. (Accessed on: 9/12/2022)

The European Union's Relations with the North African and Middle Eastern Countries (2023), **Eeas**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/middle-east-and-north-africa-mena_en (Accessed on: 6/12/2023)

Treaty of Amsterdam (10/11/97), **Eur-Lex.Europa**, Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT>, (Accessed on: 6/8/2023).

Treaty of Lisbon (2007), **Official Journal of the European Union**, Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>, (Accessed on: 6/8/2023).

US: First Ever Joint Naval Exercise Conducted between the EU and U.S (2023), **Eeas**, Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/us-first-ever-joint-naval-exercise-conducted-between-eu-and-us_en, (Accessed on: 26/3/2023).

Wezeman Pieter, Justine Gadon and Siemon Wezeman (2023), **Trends in International Arms Transfers, 2022**, Available at: <https://www.sipri.org/publications/2023/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers2022#:~:text=Imports%20of%20major%20arms%20by,fell%20by%205.1%20per%20cent>, (Accessed on: 6/8/2023).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی